

КОГА ПРИНЦ ФЕРДИНАНД САКС-КОБУРГСКИ И ГОТСКИ ОКОНЧАТЕЛНО РЕШАВА ДА СТАНЕ БЪЛГАРСКИ КНЯЗ?

Петър Стоянович

WHEN FERDINAND OF SAXE-COBURG AND GOTHA FINALLY DECIDED TO BECOME PRINCE OF BULGARIA?

Peter Stoyanovich, Institute of Historical Research, Bulgarian
Academy of Sciences

Abstract *In 1886-1887 Prince Ferdinand of Saxe-Coburg and Gotha is one of the main candidates for the vacant throne of the Principality of Bulgaria. Till May 1887 we can note Ferdinand's strong interest for the Bulgarian crown - an interest undergone ups and downs according to the international situation and because of the character of the candidate. After this date, we have reason to believe that Prince Coburg began purposefully to prepare himself for his new future as ruler of Bulgaria and devoted the last two months to the mission, crowned with Ferdinand's investiture on August 2th/14th 1887. The article offers a unique proof of this thesis.*

Key words: *prince, conflict, diplomacy, medal, political crisis*

В началото на 1887 г. безизходицата в търсенето на нов княз на България достига апогея си. Руският кандидат Дадиан-Мингрелски е обречен, разговорите с принц Фердинанд са затихнали (според някои окончателно), бариерата пред бившия княз Александър Български не може да бъде преодоляна.

На 3 април 1887 г. австро-унгарският външен министър дава аудиенция на правосъдния министър Стоилов (Kumanov, Svirachev, Ilieva 1994:257-258).¹ Ощена 31 март вестник „Politische Correspondenz“ окачествява посещението като „мисия от неспециално политически характер“ и разбулва тайната ѝ, което не остава без упрек от страна на „Балплац“ (РААА. Bulg. 20, Nr.1, 4441). Калноки настойчиво съветва за спазване на договорите и уверява отново, че решително ще се противопостави на всякакви руски планове за окупация (Kumanov, Svirachev, Ilieva 1994: 256-257; KönigsLöw, 1970: 46).² По това време поставеният от Стоилов въпрос за възможното връщане на княз Александър вече е неуместен.³

¹ Кьонигелъв твърди, че това е станало на 4 април. В телеграмата на Стоилов до Начович от Виена се говори за 22 март н.ст. (т.е. 3 април ст.ст.).

² На 24.03.1887 г. Австро-Унгария, Италия и Великобритания създават Първата средиземноморска антанта (Испания се присъединява по-късно). Целта е запазване на статуквото по бреговете на Средиземно, Черно, Егейско и Адриатическо море, както и на Северна Африка. Този съюз няма изразена антируска насоченост.

³ Стоилов се осведомява относно повторния избор и възможностите за тайно влизане в България без съгласието на силите. Според Кьонигелъв това се предприема, за да се осигури политически гръб от страна на Народното събрание.

След неособено успешната първа част на мисията при бившия княз д-р Стоилов възобновява прекъснатите преговори с принц Фердинанд. Предполага се, че Кобургът е бил помолен с недвусмислен и ясен тон да се определи относно кандидатурата си за български трон (BStAC – Nr. III 4, 12.04.1887). Едно писмо на Фердинанд до чичо му Ернст II, в което той определя думите на Стоилов като „ултиматум“ в „груба форма“, който е „неприемлив“, дава основание за това. Но все пак, като последна инстанция, племенникът моли да се потърси мнението на райхсканцлера (пак там). Главата на дома Сакс-Кобург следва молбата и съобщава на Бисмарк, че Фердинанд „е получил предложение с настойчив тон, дали би бил склонен да приеме падналия върху него избор за княз на България или не (...)“. Единствено в случай че като доверител на великите сили Бисмарк се произнесе положително, херцогът би си позволил да разреши на племенника си да приеме предложението (BStAC – Nr. III 3, 12.04.1887).

Според очакванията райхсканцлерът отговаря отрицателно, освен това окачествява позицията и на Австро-Унгария (от заблуда или от дипломатически подбуди) като „несъветваща“ към такава стъпка: „Не съществува нито намек, нито възможност, щото настройката на двете велики сили, най-силно ангажирани с българския въпрос („строго отрицателна“ на Русия и „несъветваща“ на Австро-Унгария) да се е променяла от тогава. При това положение на нещата бих посъветвал принц Фердинанд да откаже съгласието си за приемане на предложената кандидатура“ (BStAC – Nr. III 5, 23.04.1887). Това писание, както и други устни позиции, предадени от един адютант на шефа на Сакс-Кобургския дом, карат Ернст II. да пише на племенника си: „Настойчиво те съветвам да спреш да действаш тихомълком във Виена... На шайката, която иска да Те сондира, посочи вратата.“ (BStAC – Nr. III 6, 27.04.1887).

Междувременно ситуацията в България се нагнетява още повече, което повишава тревожността на управляващите. Документи като цитирания по-долу показват недвусмислено реалната картина на българския делник и политическите практики от тогава. В началото на април 1887 г. опозиционният елит изпраща до руския цар настойчив адрес, с който го моли да окупира собствената им държава: „(...) окупацията на България от руснаците е необходима, неизбежна. Тя е така неизбежна, както и последната освободителна война. (...) народът ще посрещне въдворяващите мир и ред в страната войски на освободителката и покровителката – на Русия“ (Kumanov, Svirachev, Ilieva 1994: 257-258).⁴ Скоро след това Цанков и тримата лидери на южнобългарските консерватори Бобчев, Гешов и Юруков заминават за Петербург в търсене на конкретна

⁴ Подписват политици като Иван Гешов, С.С.Бобчев, Михаил Маджаров, Драган Цанков, Тодор Бурмов, Бракалов; другите подписи са нечетливи. Някои от тях още през декември 1886 г. са сред авторите на подобна молба за окупация на България до турския султан.

руска помощ; Цанков лично настоява за среща с Катков, за да му сподели мнение за положението в България и възможности за изход от кризата (Zolotuhin 1993: 207-208).

Отрицателното мнение на райхсканцлера и на шефа на Кобургския дом имат успех, но за известно време, както скоро става ясно. Едно навременно посредничеството на ерцхерцог Йохан Салватор предотвратява достигналите в задънена улица преговори на принца с българите. В края на краищата Фердинанд дава съгласие за продължаване на разговорите при условие, че българското правителство го помоли официално да приеме короната. Молбата е факт на 28 април 1887 г. Въпреки това, в средата на месец май принцът се дистанцира от българските планове, преосмислил писмото на чичо си, или просто продължава да лавира в сложната ситуация (Königslöw 1970: 46). През месец април 1887 г. нямаме основание и доказателства да говорим за това, че Кобургският принц е минал „българския Рубикон“.

Основателно е да се попита: в кой момент можем да предположим, че принц Фердинанд взема за себе си (без го заявява публично) решение да подготвя реално бъдещата си кариера на български управник? Лавирането около избора и пред депутацията (в края на юни и първите дни на юли 1887 г.) и последвалото съставяне на бъдещата дворцова свита са по-скоро следствия на вече взето решение. Макар и дребен детайл, целенасоченото му обучение по български език, история и съвременна политика с предполагаемо начало през месец май 1887 г. може да се приеме за период, в който Кобургът е приел бъдещото си призвание на владетел – ако не невъзвратимо, то поне твърде сериозно.

Първият учител на Фердинанд не е известният Димитър Станчов, а студентът във Виенската Политехника Никола Т. Боботанов от с. Райково⁵. Посредник на това обучение е видният търговец във Виена Сава Паница, който снабдява бъдещия машинен инженер с пари за „дрехи, бельо и джемодани“. Обучението се провежда в двореца Ебентал, където младежът е посрещнат от секретаря Флайшман и настанен в стая до библиотеката с лична прислуга. Програмата включва три часа български език от 9 до 12 часа, а следобед история и съвременна политика. Макар и незапознат с кирилицата, Фердинанд се показва талантлив ученик. Видимо има трудности с дълги, съставни думи като „земетресение“ и „местоположение“ и ги произнася на срички. Големият му интерес е насочен към владетелите от Аспарух до Александър I, но често прекъсва учебния процес с въпроси за личността и делото на видни действащи политици, както и за религиозните деноминации в Княжеството. Втората сесия на III Велико Народно събрание (свикана на 22.об.) заварва двамата

⁵ От 1960 г. един от трите съставни квартала на Смолян.

в напреднали педагогически занимания. Боботанов става свидетел както на гостуването на официалната делегация за връчване на княжеския избор, така и на всички събития в периода на изчакване след това. През последните седмици – до последната вечер преди отпътуването – бъдещият княз заучава вече цели фрази на български, които да подпомогнат официалните церемонии – българският текст се изписва от учителя на френски и се произнася от ученика. Най-актуалната е: „Благодаря ви за сърдечния и топъл прием. От днес България е моето отечество“ (Tanev 1938: 1 i 7).

Вторият – и най-сигурен – знак за решението на принц Фердинанд да премине „българския Рубикон“ около (или най-късно през) месец май 1887 г. е наличието на напълно непознат за широката публика и дори за мнозина фалеристи възпоменателен медал, който новоизбраният княз явно донася със себе си в България за раздаване в деня на възшествието си и който е различен от по-късния официален медал за възшествието на Фердинанд. Такива наградни знаци са владетелска традиция у нас и в чужбина (Petrov 1998: 146 i 165).

Цитираният медал има форма на правилен кръг с диаметър 2.7 см, дебелина 0.2 см и е изработен от бронз. Аверс: торс на принц Фердинанд в австро-унгарска униформа (атила) с декорации, но без петлици; глава в пълен профил. Изображението е познато от 1883 г., когато присъства на коронацията на цар Александър III – само с бакенбарди, без клинообразната брада, която носи вече при възшествието. Надпис около изображението: Fürst Ferdinand v. Bulgarien (=княз Фердинанд Български). Реверс: полукръгъл надпис Thronbesteigung (=интронизация, възкачване

на трона), в средата на който датата 17 August 1887. Между надписа и края на медала непрекъснат лавров венец с пръстени (халки) горе и долу и цветовете вляво и вдясно (Mapov 2017: 562).⁶

Датата на истинското възшествие (клетвата в Търново) на княз Фердинанд е 2/14 август, което означава, че Кобургският принц е бил принуден от обстоятелствата да не спазва датата, предвидена в изработения предварително нагръден знак. Срокът за изработка на подобни нагръдни знаци е между 30 и 60 дни (минимум 30). Допълнителни аргументи за очевидната припряност в поръчката и изработката са два напълно нетипични за педантичния Фердинанд пропуски. Датата е изписана само по новия (грегориански) календар, който по това време не се ползва в Княжеството; нормално би било изписването да е двустилно: 5/17 август, или 25 юни и 2 август.⁷ Вторият е позирането в чужда, небългарска униформа и надпис на немски език.

Правилно е да гледаме на трудностите и дипломатическата дейност през българското междуцарствие (1886-1887 г.) основно през призмата на отношенията между великите сили и техните интереси. Ходовете на Петербург, Виена, Берлин или Лондон пред този период ясно показват прагматичния подход към случващото се. За световната дипломация личните качества, управленският опит или моралният облик на множеството кандидати за българския трон не играят никаква роля и не са аргумент при вземане на решения.

Обстоятелството, че през лятото на 1887 г. принц Фердинанд Сакс-Кобургски и Готски става княз на българите, не се дължи нито на целенасочен избор, още по-малко на строг съревнователен подбор. В основата на това решение стоят случайността и безалтернативността, а не безспорната интелигентност и образование на Фердинанд, например. На езика на реалностите „богоизбраността“ и „знакът на съдбата“ се превеждат с готовността на кобургския принц да приеме номинацията на българите, с куража да предприеме вратоломното пътуване без одобрението на силите и против волята на Русия и да поеме управлението на княжеството, непризнат от никого.

Също така е неправилно да се гледа на успеха на принц Фердинанд в това общоевропейско наддаване за българския трон като на дългогодишна, целенасочена и предначертана стратегия на Кобургското

⁶ От познатите ми досега два екземпляра от медала единият притежава и излято ухо на горната част, което позволява закачане за носене на лента на гърди.

⁷ Изработеният в края на 1887 г. Възпоминателен медал „За възшествието на княз Фердинанд I“ през 1887 г. носи на реверса си две дати, и то само по стар стил: 25 юни и 2 август (датите на избора и възшествието). Освен една детелина по-малко в саксонския герб, в първата серия датата е сгрешена на 25 юли. Това е и практиката и при Възпоминателния медал „За възшествието на княз Александър I.“: изписани са 17 април и 24 юни, датите на избора и пристигането му по стар стил.

семејство, започнала към 1883 г. и завършила с избора му. Освен две дипломатически донесения за изказвания на Фердинанд, целящи да изтъкнат предимствата му в очите на Русия при едно хипотетично овластяване, не разполагаме с никакви доказателства за наличие на подобна стратегия. Ако до месец май 1887 г. можем да констатираме наличието у Фердинанд на силен интерес към идеята да се види коронован – интерес, претърпял възходи и падения съобразно международното положение и заради характерните особености на кандидата, то след месец май с.г. имаме основание да твърдим, че Кобургският принц започва целенасочено да се готви за новото си амплуа на български владетел и посвещава последвалите два месеца на тази мисия, увенчана с възшествието на 2/14 август.

References

BStAC – Bayerisches Staatsarchiv Coburg, Nr. III

Königslöw, J. von. (1970) Ferdinand von Bulgarien (Vom Beginn der Thronkandidatur bis zur Anerkennung durch die Großmächte 1886 bis 1896). *Südosteuropäische Arbeiten*, N 69. München.

Kumanov, M. Svirachev, P. Ilieva, D. (ed). (1994) *Lichniyat arhiv na Stefan Stambolov. Tom 1: pisma, telegrami, zapiski i dnevnitsi*. Sofia.

Manov, R. (2017) *Prikazka za Bulgaria. A Fairytale about Bulgaria*. Sofia.

PAAA – Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bulg. 20.

Pavlovich, P. (ed). (1991) *Avantyrurite na ruskiya tsarizam v Bulgaria (po dokumentite na tsarskite arhivi)*. Varna.

Petrov, T. (1998) *Ordenite i medalite v Bulgaria*. Sofia.

Tanev, S. (1938) “Kak mnimiyat turgovets izigral bulgarskata delegatsiya”. *UTRO*, N 8729, 13.09.1938.

Zolotuhin, M. (1993) *Rossiya, zapadnoevropeyskie derzhavy i Osmanskaya imperiya v period mezhdunarodnyh krizisov na Balkanah (1885-1888)*. Moskva.